

toliko snažnu da je, i drukčije senzibiliziran, moderni čovjek može snažno osjetiti.

Iako je materijal koji je prezentiran u knjizi veoma detaljno obrađen, on uz svoju opširnu analitičku notu, koja se doduše najviše odnosila na vanjske karakteristike spomenika, nije dopustio da se prodre u njegove najskrivenije dubine. Stoga se, unatoč svemu rečenome, može u potpunosti prihvatiti naslov ove publikacije *Tajna Boljuni*, s naglaskom na riječi *tajna*. Stećci su svojom pojavom predstavljali umjetničko djelo čiji je oblik u potpunom skladu sa njegovom funkcijom, značenjem i svrhom. Njegova prisutnost, kao neke vrste međusvijeta ili spone zemaljskog i nebeskog djelimično raskriva predstava Dantea o umjetničkom djelu koju je on sročio sintagmom *superne cose dell'eternale gloria* (vrhunška stvar vječne slave).

NEDIM RABIĆ

Љиљана Шево, Црква Рођења светог Јована Претече у Стоном Београду, Арт принт, Бања Лука, 2011, 254 стр.

Књига проф. др Љиљане Шево *Црква Рођења светог Јована Претече у Стоном Београду* проистекла је из ауторкиног вишегодишњег бављења српском уметношћу XVIII века, које је, поред низа студија, резултирало и недавно објављеном капиталном синтезом *Српско зидно сликарство 18. вијека у византијској традицији*. Та опсежна студија, која по ширини захвата, обиљу публиковане грађе и новим и свежим закључцима свакако представља један од најзначајнијих доприноса истраживањима српске уметности послевизантијског периода, послужила је др Шево

као драгоцену полазну тачку у писању нове књиге – монографске студије посвећене цркви Рођења светог Јована Претече у Стоном Београду (Секешфехервару) у Мађарској.

Будући одлично обавештена о историјским и уметничким приликама у српском и балканском сликарству XVIII столећа, обележеним прожимањима старијег наслеђа, чврсто везаног за византијске традиције, и снажних продора барокне уметности, ауторка је овога пута своја научна интересовања усмерила ка тумачењу богатог и разноврсног уметничког наслеђа стонобеоградске цркве. Поред архитектуре споменика, зидних слика и иконостасне преграде, та баштина обухвата и низ икона, рукописа и других уметничких предмета од којих се неки и даље чувају у самој цркви док су други пренесени у Музеј православне епархије будимске у Сентандреји.

Опсежна монографија, која обухвата преко 250 страна, садржи расправни и каталожки део (расправни део књиге у потпуности је преведен на енглески језик), а прикључен му је богат илустративни материјал сачињен од цртежа и архитектонских планова храма као и сто тридесет црнобелих и колор фотографија (истина, не увек уједначеног квалитета). Полазећи од замисли да православни храм у Стоном Београду представи у целини – као архитектонско остварење, значајан ансамбл зидног сликарства и иконописа, богату ризницу богослужбених предмета, али и као важан беочуг историјског трајања Срба у Угарској – Љиљана Шево је расправни део монографије поделила на следећа, логично и јасно заокружена поглавља: Увод (3–10), Историја (11–32), Архитектура (33–46), Зидно сликарство

(47–86), Иконостас, пијевнице, архијерејски трон (87–122); следи одсек о иконама, књигама и богослужбеним предметима (123–148) и, на крају расправног текста, кратак осврт на надгробне споменике узидане у зидове храма у Стоном Београду (149–154). Други део књиге (155–173) садржи документарну грађу – описе програма зидног сликарства, сликаног програма на иконостасу и сликарства на певницама и архијерејском трону, пописе стонобеоградских икона у Музеју Православне епархије будимске у Сентандреји као и иконописних остварења и богослужбених предмета сачуваних у самој стонобеоградској цркви Светог Јована Претече. Документарни део књиге заокружен је већим бројем илустрација репродукованим преко читаве стране чиме је читаоцу омогућен исцрпан увид у богату уметничку баштину српског храма у Стоном Београду.

У уводном делу књиге, ауторка је, у виду сажетог историографског прегледа, брижљиво сакупила и критички прокоментарисала обимом невелику досадашњу литературу о цркви у Стоном Београду, одредивши тиме и научне домете на које ће надовезати резултате сопствених истраживања. Потом је, у одељку о повесници споменика, истражила не само историјат изградње цркве и украшавања њене унутрашњости, већ је, будући да је храм Рођења светог Јована Претече био најприсније повезан са животом својих парохијана – изложила и прошлост стонобеоградских Срба који су, дошавши до крајње северне тачке у својим сеобама, током XVIII и XIX столећа насељавали овај престони угарски град. Једноставна архитектонска замисао храма, који је 1771/72. године извео градитељ Јанош Кершофер,

типолошки блиска низу црквених здања у Подунављу, надвишавање његовог звоника, изградња хора и позније грађевинске интервенције, детаљно су анализирани у наредном поглављу књиге.

Најопсежнији део монографије др Шево је с разлогом посветила зидном сликарству цркве што га је између 1772. и 1774. године извео мосхопољски зограф Теодор Симеонов са члановима своје сликарске тајфе. Као одличан познавалац свих токова оновременог балканског сликарства ствараног у византијској традицији, Љиљана Шево је до танчина проучила тематски и иконографски репертоар стонобеоградских фресака. Установила је њихову многоструку повезаност с традиционалним схватањима и уочила бројне иконографске блискости које ове зидне слике имају са послевизантијским споменицима на Балкану и на Светој Гори. При томе, ауторки нису промакле ни одређене упадице преузете из западноевропске уметности. Порекло тих уплива и сложене путеве којима су стизали до удаљених радионица мосхопољских зографа утврдила је помно и убедљиво, наводећи, као потврду за своје закључке, обиље компаративног материјала. Добро познат на територији Будимске епархије, где је са сарадницима израдио више икона и осликао цркву у Српском Ковину, творац фресака, Теодор Симеонов, био је типични представник оних сликарских схватања у којима су се сустицали наслеђе послевизантијске уметности, извесни упливи тзв. левантинског барока и тадашње западноевропске уметности, чије су тековине опрезно прихватане поглавито преко графичких илустрација из оновремених руских и украјинских богослужбених књига. Ауторка монографије

је тачно уочила удео који је свака од тих уметничких традиција имала у образовању стилског израза живописца стонобеоградског храма, што јој је омогућило да поуздано одреди и уметничке домете њиховог дела у ширим оквирима балканског сликарства XVIII века ствараног у византијским традицијама.

Поред фресака, најзначајнија сликарска остварења у цркви Рођења светог Јована Претече налазе се на дуборезом украшеном и позлаћеном иконостасу, певницама и на архијерејском трону. Тим делима и њиховим ауторима посвећено је наредно поглавље књиге. Дуборезни и сликарски украс ових целина, чији су аутори дрворезбари Ференц Хорват и Јосиф Фијерчек и сликари Јован Четиревић Грабован и Григорије Поповић, означио је у ентеријеру стонобеоградске цркве коначну победу барокног стила. Сложена питања што их намеће анализа тих дела – порекло мотива и стилског израза дуборезне декорације, однос дуборезом украшене структуре иконостаса и тематике икона које се на њој налазе или порекло иконографских решења и стилских схватања као и укупни уметнички домети Грабованових остварења – нашла су у др Љиљани Шево поузданог и убедљивог тумача.

Бројне иконе, међу њима остварења сликара Теодора Стефанова и Михаила Живковића, богослужбени предмети од метала и текстила, литургијски намештај и рукописне и старе штампане књиге, временом сабирани у ризници цркве у Стоном Београду, су у засебном одсеку монографије детаљно описани, истражени и, где је то било могуће, поистовећени са делима поменутих у сачуваном црквеном инвентару из 1774. године. Напослетку, као што је већ истакнуто, у виду

дodatка којим је растерећен расправни део књиге, приложени су детаљни описи зидног сликарства и иконостаса, праћени свим натписима, као и попис оних дела која су из стонобеоградског храма пренесена у Сентандреју. Тиме је заокружен продубљен и исцрпан приказ пребогате уметничке заоставштине сабране у стонобеоградској цркви.

Посматрана у целини, књига Љиљане Шево о цркви Рођења светог Јована Претече у Стоном Београду представља узорно написану монографију и прву опсежну студију у којој су у потпуности изучени историја и архитектура тог значајног споменика као и дела сликарске и примењене уметности похрањена у њему. Тако високој оцени рада др Шево пре свега су допринели ауторкина изузетна обавештеност о сложеним токовима уметности XVIII века, узорно познавање литературе и споменика на терену, суверено владање методологијом историјско-уметничких истраживања као и њена већ пословична способност да резултате својих изучавања саопшти негованим и јасним језиком који је пријемчив не само стручњацима него и свим читаоцима заинтересованим за уметничку баштину сопственог народа.

Због свега наведеног, књига проф. др Љиљане Шево *Црква Рођења светог Јована Претече у Стоном Београду* прикључује се низу најдрагоценијих прилога готово два столећа дугим проучавањима богате уметничке баштине српског народа у Мађарској.

ЗОРАН РАКИЋ